

Struikelsteen

Op Koningsdag wilde ik 's middags een ommetje gaan maken langs de Merwede. Toen ik de deur van ons huis aan de Hugo de Grootstraat 80 te Sliedrecht achter mij sloot, zag ik een groep mensen een paar huizen verderop staan. Ik vroeg me af wat daar aan de hand was. Enkele bekenden vertelden mij dat hier twee struikelstenen werden gelegd voor het huis op nummer 70. Door alle drukte van het werk had ik de aankondiging hiervan volledig gemist.

Ineens kwam de geschiedenis mijn straat binnenwandelen. In het huis aan de Hugo de Grootstraat 70 woonde in de Tweede Wereldoorlog de familie Hollebrands. Joop en Riet Hollebrands hadden twee kinderen, Corrie en Tom. Joop was van beroep landmeter in de Biesbosch. In de oorlog zat hij in het verzet. Aan het einde van de oorlog heeft hij aan verschillende *crossings* meegedaan: in het holst van de nacht voer hij met een roeiboot over de Merwede en door de Biesbosch om Engelse piloten naar bevrijd gebied te brengen.

Joop en Riet hadden twee Joodse kinderen in huis, Marleentje en Bertje Sanders. De ouders van deze kinderen, David en Clara Sanders woonden in Amsterdam. Vanaf begin 1942 waren hun kinderen ondergebracht bij ome Joop en tante Riek Hollebrands. Op 26 augustus 1943 werden David en Clara Sanders echter door Jodenjagers opgepakt en naar de Hollandse Schouwburg gebracht. David werd urenlang gemarteld en gaf uiteindelijk het onderduikadres van zijn kinderen prijs.

Op 27 augustus 1943 stonden twee Amsterdamse Jodenjagers op de stoep bij de familie Hollebrands. Beide Joodse kinderen werden hardhandig gevangengenomen en naar Amsterdam gebracht, waar ze werden verenigd met hun ouders en hun zusje Elly. Joop Hollebrands heeft nog een poging gedaan om hen te bevrijden, maar dat is mislukt. Op 7 september 1943 werd het hele gezin naar kamp Westerbork getransporteerd en van daar naar Auschwitz gedeporteerd. Hier werden zij op 10 september 1943 vergast: Marleentje was acht jaar en Bertje was vier jaar oud.

De herinnering aan deze geschiedenis is bewaard gebleven door Corrie Smaardijk-Hollebrands, de dochter van het gezin Hollebrands, die vijf jaar oud was toen de Joodse kinderen uit haar ouderlijk huis werden gehaald. In de documentaireserie *Het was oorlog* heeft zij dit verhaal verteld, opdat het niet vergeten zou worden. Haar vader was een diepgelovig mens voor wie de strijd tegen de duisternis van het nazisme een geestelijke strijd was. Na de oorlog heeft hij gezegd: 'De almachtige God heeft de familie Sanders en ons wel zeer door de diepten doen gaan'.

Ter nagedachtenis van deze twee kinderen werden er op Koningsdag twee struikelstenen gelegd door de maker van deze stenen, de in 1947 te Berlijn geboren Gunther Demnig. Demnig is kunstenaar en werkt en woont tegenwoordig in Keulen. Hij heeft het idee opgevat om omgekomen Joden te gedenken middels struikelstenen. De struikelsteen is een kleine steen met een messing plaatje waarop de naam en de geboorte- en sterfdatum van een omgekomen Jood is gegraveerd. Deze steen wordt tussen de andere straatstenen gelegd.

De struikelsteen verwijst naar de 'steen des aanstoets' uit de Bijbel (1 Petrus 2: 7; Jesaja 8: 14). Tevens verwijst de struikelsteen naar het Duitse gezegde dat voor de oorlog werd gebeden als iemand uitgleed over een gladde steen. Er werd dan gezegd: 'Onder die steen ligt een Jood begraven'. Voor Demnig is de struikelsteen vooral een steen waarvoor we ons moeten neerbuigen om hem te zien. In geestelijke zin doet deze steen ons hoofd en hart struikelen over het onrecht dat er is geschied.

Inmiddels zijn er 65.000 struikelstenen gelegd in allerlei steden en dorpen in verschillende landen. Tezamen vormen ze een weefsel van stenen. Al die stenen spreken vanuit het verleden tot ons in het heden. Ze herinneren ons eraan dat we ons nooit moeten neerleggen bij het onrecht dat aan het volk van God werd aangedaan. Ook vandaag is dit volk een struikelsteen voor de volkeren. Momenteel worden Joden op tal van plaatsen in Europa en het Midden-Oosten bedreigd en moeten synagogen en scholen beschermd worden door militairen. Ook wordt de staat Israël in alle hevigheid bedreigd door Iran, waarbij Europa wegstijgt. Desalniettemin is dit volk na negentien eeuwen diaspora en drie

jaar na de Tweede Wereldoorlog teruggekeerd naar Sion. Zij is struikelsteen en hoeksteen der volkeren. Moge zij Christus omhelzen als de uiterste Hoeksteen. Volgend jaar in Jeruzalem.

Dr. Ewald Mackay